

ПОВІСТЬ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ «СОН ТІНІ» ЯК САМОБУТНЄ ЯВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПРОЗИ 30-Х РОКІВ ХХ СТОРІЧЧЯ

У статті розглядається історична повість Н.Королевої «Сон тіні» на тлі загальноукраїнського літературно-го процесу; аналізуються авторські прийоми моделювання художніх образів.

30-ті роки ХХ сторіччя в українській літературі характеризуються активним розвитком історичної прози. «У кожного народу в добу бурхливих соціальних змін та зміцнення національного самоусвідомлення (а одним із таких періодів і була для України перша третина ХХ ст.) загострюється потреба в глибокому і систематизованому пізнанні своєї історії, повноті й повчальності свого минулого - у створенні своєрідної художньої «автобіографії» [1:248].

У цей період плідно працюють такі майстри історичної прози, як Віктор Петров (Домонтович), Зінаїда Тулуб, Богдан Лепкий, Катря Гриневичева та ін. Показово, що східно-та західноукраїнські літератори творили у різних суспільно-політичних обставинах, що відобразилось і в ідейно-тематичному плані. Радянські письменники відчували на собі сильний політичний диктат, під дією якого українська історія розглядалася крізь призму марксистсько-ленінської ідеології; актуальним для цього періоду є революційно-пригодницький жанр. У західноукраїнській белетристиці переважала «патріотична, національно-героїчна тематика з княжої та козацько-гетьманської доби» [1:250]. Проте спільною рисою більшості українських прозаїків була апеляція до історичного минулого України.

Неповторною особливістю історичної прози Наталени Королевої (1888-1966) була «екзотична» тематика. Продовжуючи традиції геніальної Лесі Українки, Н.Королева зверталась у своїх творах переважно до світової історії, що можна пояснити принаймні декількома причинами:

- Н.Королева не була етнічною україною (мати - іспанка, батько - поляк), навіть її українське прізвище (а не псевдонім!) є жіночим варіантом прізвища чоловіка - письменника, громадського діяча Василя Королева-Старого; все життя письменниця шукала своє «коріння»;

- Наталені Королеві довелося побувати у багатьох країнах світу, і всюди вона з повагою ставилася до традицій, звичаїв та мов різних народів (до речі, письменниця володіла 8 мовами); в Україні вона перебувала досить короткий час, але спогади про «прастару Землю Українську» [2:210] зберегла на все життя;

- Н. Королева цікавилась історією і як фахівець: вона закінчила археологічний інститут.

Так, письменниця мало писала про Україну, «свідомо обходила теми української історії, але намагалася бодай якимись невидимими гранями пов'язати світ стародавніх Скіфії, Русі і України з світом античності і середньовіччя» [3:634].

Історичну повість «Сон тіні» справедливо вважають вершиною літературної творчості Н.Королевої». За основу повісті взято події, що відбувалися в єгипетському місті Александрії в епоху панування римського імператора Адріана (76-138 рр.н.е.). Головною темою твору є трагічна історія кохання престолонаслідника Антіноя та гістрії (танцівниці) Ізі. Коханим вдалося подолати соціальні перешкоди (навіть цезар Адріан погоджується на їх шлюб), та Антіной гине через інтриги підступних царедворців, які не хотіли бачити в ньому майбутнього імператора. Марні сподівання на щастя Ізі та Антіноя - це «сон тіні» (епіграфом до повісті є слова давньогрецького поета Піндара: «Людина? Тіні сон.»).

Окрасою твору є юна танцівниця Ізі (скорочено від Ісмена). Наталена Королева створила галерею пам'ятних жіночих образів: Ноель («Без коріння»), Колумба («1313»), Беата («Предок»), Свангільд, княгиня Ольга («Легенди старокіївські»), Марія з Магдали («Quid est veritas?»). Ізі - зовсім молода дівчина (їй ще немає 16 - ти років), «поетична душа, що символізує собою чистоту, скромність, вірність мистецтву і своєму поклонянню» [3:645].

Екзотична постать античної танцівниці не перша в українській літературі. Леся Українка в останній драматичній поемі «Оргія» змалювала неоднозначний образ Неріси, колишньої рабині. Неріса та Ізі-вродливі, талановиті, обидві вони мріють про успіх. «Мені потрібна слава, як хліб, вода й повітря», - проголошує Неріса [4:599]. Та Ізі, даруючи своє мистецтво напівп'яним аристократам, страждає від брутальності обстановки: «Ти знаєш, Геленіон, як мені огидно на оргіях, коли вони підходять до кінця. Такі брудні обличчя гостей - аж страшно. Немов мертві - з того боку, що повернений до вранішнього світла. А друга половина, хоч і жива, але теж ніби змагається зі смертю» [5:8.9]. Неріса ж згадує про свою участь в оргіях, як про найщасливіші хвилини життя:

«Не знаю, я тоді не розуміла
ні слів масних, ні поглядів брудних,
але красу я тямала й малою,
і серденько тремтіло від хвали,

як струночка під плектроном на лірі» [4:585:586].

Неріса - духовно примітивна натура, «рабський дух наскрізь переймає її єство, тягне на розпусні оргії Мецената» [6:316]. Ізі при першій можливості відмовляється від ганебних збіговиськ, присвячує життя коханій людині. У своєму серці дівчина зберігає спогади про батька - «роксолана», який служив декуріоном (десятником) у війську Адріана та подарував цезарю знаменитого коня на ім'я Бористен (стародавня назва Дніпра). «Бодай цією невеличкою деталлю Н.Королева пов'язала античний світ, пишну Александрію із маловідомими тут краями, що стали пізніше Руссю» - справедливо зауважив О.Мишанич [3:645].

Образ головної героїні розкривається через невпинний рух. Ізі - гістрія, тому їй не притаманна статика. Для характеристики своєї героїні авторка задіює слова «біжить», «миттю вибігла», «закрутилась», «стрибула», «відскочила», «помчала», «квапилась», «дрібно цокотала по сходах», «вітром вилетіла». Навіть у маренні (дівчина тяжко захворіла після видіння, в якому вона стала свідком убивства Антіноя), «з широко розплющеними очима Ізі зіскакувала з ліжка, не помічаючи присутніх, і тяглась до свого вітварика» [5:129].

Образ маленької комахи супроводжує Ізі протягом усієї повісті: «манесенькою «стрибаючою комашкою» відчуває себе дівчина перед першим сольним виступом; «мареотійською мухою» (Ізі мешкає у передмісті Александрії, що має назву Мареотіс) жартівливо називає її учитель; «цикадою» величають найближчі друзі; Антіною порівнює свою кохану з метеликом. Образи цих ефемерних створінь підкреслюють трагічну швидкоплинність подій твору.

Нарешті, реальний метелик, провісник майбутньої драми, потрапляє до Антіноєвої кімнати: «Антіною взяв зі столу майже вже осліплу лампу й, схилившись, роздивлявся. На підлозі бився крильцями метелик, лежачи догори черевцем. Дуже великий, немов зроблений зі смугастого сірого оксамиту. Чи тому, що був такий непомірно великий, чи справді мав голос, але він бринів. Антіною обережно взяв його в руки, щоб випустити, і сахнувся. Ледве втримав лампу. На спині метелика був ясно вимальований білий голий людський череп ... Швидким рухом юнак тріпнув рукою і відкинув зловісну тварину» [5:69].

З головними героями повісті пов'язана ще одна сюжетна лінія. Події, описані у «Сні тіні», відбуваються на початку нашої ери, коли християнське вчення таємно поширювалося у Римській імперії. Згадаймо, що ця епоха цікавила і Леся Українку («Одержима», «В катакомбах», «Руфін і Прісцилла», «На полі крові», «Йоганна, жінка Хусова», «Адвокат Мартіан»). Антіною зберігає дорогу для нього реліквію - християнський медальйон покійної матері. У повісті епізодично з'являються реальні християни: добра вдова Афра та її донька Антонія, єпископ та безіменні герої, які тчуть килими, щоб допомагати біднякам. Вони сподівалися, що Антіною стане першим християнським цезарем: «Усміхались радісно, спиняючи руки від захоплення, й ткачі. Уява ткачів ткала сяючий килим вимріяного, щасливого життя без страху, переслідувань, цирків, арен зі звірами. А може ... може й без рабства?» [5:120]. Авторка створює яскравий метафоричний образ, який у концентрованій формі узагальнює драматичну історію раннього християнства.

Н. Королева створила продовження «Сну тіні» - повість «Останній борг», але твір поки що існує тільки у рукописному варіанті.

Творча спадщина письменниці - неповторне явище в історії української літератури ХХ ст. Історичні повісті Наталени Королевої «Сон тіні», «1313», «Предок», як і кращі зразки цього жанру, відзначаються «постановкою соціально-філософських проблем, які переростають кордони відображеної доби і набувають загальнолюдського звучання, протистоячи спрощеному розумінню історії як прямолінійних і однобоких соціологічних схем. Це проблема добра і зла, слова і вчинку, збереження історичної пам'яті як запоруки майбутнього нації, людства, спадкоємність прогресивних ідей, принципів народної моралі, естетики і т.д.» [7:5].

1. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Кн.1: Перша половина ХХ ст. Підручник /За ред. В.Г.Дончика - К.: Либідь, 1998. - 464 с.
2. Королева Наталена. Без коріння: Життєпис сучасниці. - 3. доп.вид. - Клівленд, Огайо: Українське лікарське т-во Півн. Америки, 1968. - 218 с.
3. Мишанич О. Дивосвіти Наталени Королевої// Королева Н. Предок: Іст.повісті; Легенди старокиїв. - К.: Дніпро, 1991. - с.633-653.
4. Українка Леся. Твори в 2-х т. Т.2. Драматичні твори. - К.: Наукова думка, 1987.-с.570-620
5. Королева Н. Сон тіні // Королева Н. Предок: Іст. повісті; Легенди старокиїв. - К.: Дніпро, 1991. - с.5-135.
6. Бабишкін О. Драматургія Лесі Українки. - К., 1963. - 405 с.
7. Льницький М.М. Людина в історії: Сучас.укр.іст.роман. - К.: Дніпро, 1989. - 356 с.

Матеріал надійшов до редакції 29.05.99

Голубовская И. В. Повесть Наталены Королевой «Сон тени» как самобытное явление украинской исторической прозы 30-х годов XX столетия.

В статье рассматривается историческая повесть Н. Королевой «Сон тени» на фоне общеукраинского литературного процесса; анализируются авторские приемы моделирования художественных образов.

Holubovska I.V. The Novel “The Dream of the Shadow” by Natalena Koroleva as a Unique Phenomenon in Ukrainian Historical Prose of 1930-s.

The article deals with the historical novel «The Dream of the Shadow» by N. Koroleva on the background of the Ukrainian literary process; the author analyzes methods of creation characters.